

UKRÁNIA

UKRÁN-MAGYAR KULTURÁLIS ÉS ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦
♦ ♦ ♦ ♦ ♦ GAZDASÁGI KAPCSOLATOK SZEMLÉJE

SZERKESZTI

DR. SZTRIPSZKY HIADOR

I. ÉVF. * 1. SZÁM

1916. JANUÁR 20.

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, I., LÓGODI-UTCA 5.

TARTALOM — INHALT.

	Oldal Seite
1. Mit akarunk ?... ..	1
Was wir wollen (Programm).	
2. S. H.: Az „ukrán“ név	6
S.: Die Benennung „Ukrán“.	
3. Vodicska Imre: Az új ország	10
E. Vodicska: Das neue Reich.	
4. Dr. Sztripszky Hiador { Ének Ihor hadairól és a palócokról. Dr. Varga Bálint { Ukrán népi hősköltemény 1187-ből	16
Dr. H. Sztripszky { Der Ihor-Heldengesang aus dem J. 1187. Dr. V. Varga {	
5. Podhradszky György: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok	21
G. Podhradszky: Ungarisch-ukrainische Ver- bindungen.	
6. Frankó Iván: A veres zsidó fiú története... ..	25
Iwan Franko: Der rote Judenknabe.	
7. A németek Freie Ukraina egyesülete	31
Das Deutschum und die Ukraina.	

Megvételre keresem:

Ipolyi mythologia, **Hunfalvy** Magyarország és Erdély, **Petőfi** első kiadások, **régi magyar** nyomtatványok (1711-ig, **Budapestre** vonatkozó mindent és mindennemű más **régi** könyveket.

Stemmer Ödön
antiquariuma
Budapest, V. Fürdő-u. 9.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, I., Lógodi-utca 5. szám Hirdetések egyezség szerint.	Előfizetési ára: EGÉSZ ÉVRE 16 kor. NEGYEDÉVRE 5 " Megjelenik havonként kétszer.
--	---

Mit akarunk?

A most folyó világháború forrataga politikai szemhatárunkra új nevet sodort elő, az *ukrán nemzet* nevét. Ez azonban csak látszólag új, mert voltaképen ősi népnek nagyon is régi magyar neve, csak éppen mi — az utolsó két-három nemzedék — felejtettük el annyira, hogy most már újnak látszik.

Kárpátunk tarajától lefelé, a *Dnjeszter és Prut völgyében*, innentől pedig tovább keleti irányban a *délorosz gazdag alföldön át* a Volgáig, Kaukázusig és Feketetengerig él közvetlen szomszédságunkban ez a *34 milliónyi* nemzet. A VII—XI. századokban ruszin volt a neve, a XI-diktől a magyar ajkon Ukrániára kissé módosult Ukraina volt a hazája, a XVI-diktől pedig maig az ukrainec — magyar ajkon *ukrán* — volt a nemzeti voltának jelölője.

A világ, s benne mi magyarok is, az *oroszk családintasága miatt tévelygésbe hozva, déloroszk, kisoroszk, rutének hamis cégére alatt ösmertük őket*, holott a neveknek ez a különfélesége egymaga is elárulja, hogy ez kívülről jövő, mástól adott elkeresztelés, nem pedig magából a nemzetből eredő saját tulajdonnév.

Földrajzilag tehát tőszomszédunk. *Vérében* éppen annyi a palóc, kún, bessenyő, kozár, uz stb. elem, mint amennyi ugyanilyen *turáni vér* a miénkben. A *történelmi élet* vele minket sokáig kapcsolatban tartott a múltban. Magyarországnak ezután egyrészt *nemzetgazdasági tárháza és érvényesülésének új területe* lehet, másrészt pedig politikailag kelet felől *új, erős bátyjává* válhatik a jövődöben.

Kell-e még ennél is több okát adnunk annak, hogy szükség van e régi, de valahogy elfeledett szövetségesünk újból való megösmérésére . . . ?

Úgy esett, az ukrán nemzetet ma már nem ösmerjük. A nagy közönség csakugyan nem ösmeri, annál jobban azonban a politikai világ. Hogy nem éppen ösmeretlenül jelentéktelen az ukrán nemzet,

PROGRAMM

legjobban mutatja *Tisza István gróf miniszterelnöknek* parlamenti felszólalása, amellyel az ukránokat a moszkovitzmus ellenében jóval a háború kitörése előtt védelmébe vette. Az újra való megösmerés fontosságát csodálatos éleslátással észrevette ugyancsak a háború előtt egy másik kiváló politikusunk, *Szemere Miklós* is. Még a békés időkben hangoztatta ő annak szükséges voltát, hogy ösmerje meg a magyar ezt a régi szövetségesét mai értékében is. Ezért tűzte ki ösmert, 10.000 koronás pályadíját annak a tudományos publicisztikai munkának jutalmazására, amely az *általa először hangoztatott magyar-ukrán faji és történeti kapcsolatokat* megvilágítja.

Pedig ösmerte az ukránokat régentén, kivált a XVI—XVIII. századokban, nagyon is jól a magyar politikus; ösmerte a magyar nemzetgazda és ösmerte, — sőt polgárjogot adott az ukrán *névnek* is — magának a magyar nyelvnek szelleme és a köztudat.

Meg akarjuk tehát ujítani a feledésbe ment névvel együtt mindazoknak a kapcsolatoknak emlékét, amelyek a magyart az ukránnal a múltban egybefűzték, mert azoknak ösmeretére mindakettőknek egyenlő érdekeken alapuló egyforma szükségünk van a jövőndőben. Rá akarunk mutatni arra, hogy nekünk, magyaroknak, nagyon jól beválnék, hogyha keleti tőszomszédunk nem az Európába többé be nem illő orosz lesz, hanem *egy új, önálló alakulat*, amelyet a rabszolgasorból fölszabaduló, de éppen azért életerős *Ukránia* alakítana. De viszont, megfelelő tolmácsolással, arra is rámutatnánk, *mennyire érzi annak szükségét az ukrán nemzet, hogy a magyarokban Nyugat felé való művelődési és politikai közvetítőjük, erős frigyestársuk és eggyel több őszinte barátjuk legyen.*

Nem a mi hibánk, hogy egykori szövetségesünket úgy elfeledtük; de az ő hibájából sem történt ez. A szabadságnak és kultúrának ősi ellensége, egyedül az orosz volt itt a hibás. Az orosz, aki a maga külön kalendáriumával és cifra patkóbetűivel, szélesebb vasútjával és egész politikájával mindenképen és mindig azon volt, hogy magát és százféle nemzetiségét Európától minél jobban elzárja. *Ez az orosz volt az, aki az ukrán nemzetet Európa elől egész az észrevétlenségig elsikkasztotta.* Megrabolta előbb régi államiságától, a kievi királyságtól; azután elvette még megmaradt szabadságát-autonomiáját s a vallási okokból önként hozzája csatlakozott hitsorsost 1654 óta fokozatosan tudatlanná, majd jobbággyá tette; végül pedig megfosztotta még ezerszázéves történelmi multjának utolsó emlékétől, anyanyelvétől is. *Európa pedig — a csakugyan el- és kizárt jó Európa — tudomásul vette az oroszoknak azt a hite-*

tését, hogy a cár birodalmában nincsenek semmiféle ukránok; hanem csak kisorozok. Ezek pedig mégis csak oroszok. Bizonyára aféle tájszólást beszélő orosz állampolgárok, mint amilyen magyarok például a többi magyarhoz mérten a palócok. Mi magyarok is elhittük az egész tudományos világgal együtt, hogy ezek csakugyan oroszok, – ha kisorozok is, avagy másképen latin-németes műszóval rutének és . . . szépen megféledeztünk az ukránokról. A cár azt hitte róluk, hogy eloroszosodtak; mi meg azt, hogy meghaltak.

Pedig az ukránok sem el nem oroszosodtak, bárhogyan is erőlködött ezen a cár, sem pedig meg nem haltak. Ők élnek és élni akarnak. Az alkotmányos Ausztriában szabadságban élő 4 milliónyi gácsországi testvéreik segítségével 1100 éves önálló, a muszkaétól meglepően elütő rutén kulturájukat, amely azonban szakadatlan csak 1798 óta fejlődik, az utolsó három évtized folyamán Európa mégis csak kezdte megismerni és méltányolni. Elnyomott voltuk mellett is meg tudták mutatni a világnak, hogy ők élnek, hogy nem oroszok, de nem is rutének; megértették a világgal, hogy kicsodák ők, mit tett velük harmadfél évszázadon át az orosz és hogy a jövőben mivé akarnak ők válni.

Nem oroszok ők se fajban, se nyelvben, mert ez a fogalom reájuk nézve a cárizmust, a barbárságot jelenti, holottan ők a mai cári birodalomnak éppen egyik legjelentősebb kultureleme. Polgárjogaik teljességében élő gácsországi testvéreik felé sóvárognak, Lemberg felé, ahol hazájukból kancsukával kitiltott művelődésük középpontja van. *Ezt a szabadságot és kulturát áhítják az orosz-földi ukránok. Eme törekvésükben elvileg és gyakorlatban támogatja őket a hatalmas Németország és a velük szomszédos Ausztria.* Az ukránok most tehát a szabadságszerető Magyarország pártfogását is szeretnék maguknak megnyerni. *A magyar közvéleménytől csak rokonszenvet kérnek ügyüknek, leigázott egykori szövetségük szabadulási törekvéseinek számára, akiknek mostani helyzetükben se polgári, se anyanyelvi, de még csak lelkiismereti szabadságuk sincsen.*

Magyarországnak, a politikai és lelkiismereti szabadság klasszikus hazájának neve régen ismeretes náluk. Ez a nimbusz azonban akkor nyerte el szemükben apotheosisát, amikor a magyar parlamentben ide-stova két éve gróf Tisza István miniszterelnök vette őket védelmébe.

Velünk azt is meg kívánják értetni, hogy ők nem rutének. Mert a rutén az az értéktelen töredéke az ukrán nemzetnek, amely alacsony érdekekből, jó pénzért a cárizmus szolgálatába állott. Magát az oroszral azonos népnek hirdetve, megteremtette Gács-

PROGRAMM

országban a hirhadt ruszofilizmust, amely megzavarta a világ ítélőképességét az egész ukrán nemzet mivoltára nézve. Az ilyen Bobrinszkiekkel cimboráló alantas elemekkel, amelyek aknamunkájukat még Magyarországra is kiterjesztették, semmiféle atyafiságban, tehát névbeli közösségben sem óhajtának maradni. *Bármiféle összetévesztés és összezavarás elkerülésére ők ősrégi ukrán nevük védelme alá a rutének neve alatt működő ruszofilektől elkülönültek.*

A mai háboru eredményét illetően az ukrán nemzet velünk együtt teljes bizalommal tekint a jövőbe s úgy reményli, hogy a békekötés után külön politikai alakulat gyanánt szerepelhet Európa színpadán. *Ekkor pedig már súlyos szava lehet Magyarországnak annak a megállapításában, kik legyenek ezután kelet felől való tőszomszédjai.* Addig is azonban a legmelegebb baráti viszonyt akar kötni a lovagias magyar nemzettel.

Hogy micsoda ezekben a magyar érdek, azt főntebb már érintettük; még jobban ki fogjuk azonban fejteni jövő cikkeinkben. Itt még csak egyre kívánjuk figyelmessé tenni az olvasót: *törekvéseinknek a turánizmussal való összehangolására is igyekszünk.*

A turánizmus, legújabbban Zempléni Árpádnak meggyőző kifejtése szerint is, az ural-altaji népek között közművelődési, közgazdasági és politikai összefüggések megalapozására és az egyes államokban *elnyomottan élő nyelv- és fajrokonok felszabadítására* irányuló eszmeáramlat. Működésének vizsgálódási területe mindenütt összeesik az orosz barbárság világával.

Közös ime az ellenség, közös tehát az ukránizmus és turánizmus érdeke is. Az a törekvés tehát, amelyet a turánizmus magyar harcosai céljukul tűztek ki: *nyelvi, közművelődési, politikai és tartományi önállóság kivívása az elnyomottak számára* — nyilván közel jár az ukrán igyekezetekhez. A nemzetek egymagukban elszigetelten, nem bírnak megállni, kénytelenek tehát szövetkezni. *Ezeket a szövetkezéseket vagy érdek, vagy testvériség vezeti.* Úgy hisszük, tehát, a turánizmus révén is talál az ukránizmus hozzáférkőző utat a magyar lélekhez, a magyarság rokonszenvéhez.

Mit értünk Ukrania alatt?

Nyomatékosan kijelentjük, hogy *Ukrania* az a terület, amely az éjszakkéleti Kárpátok *tulsó* oldalán, Gácsországban, Bukovinában és az orosz steppe déli felén lakó ukrán lakosságot foglalja magában. *Ebbe tehát az éjszakkéleti magyar vármegyéinkben élő görögkatholikus vallású magyar polgárokat soha sem értjük bele.* Ezek gácsországi későkori jövevények, akiket egész történelmi

hagyományuk a magyarsághoz fűz: Vladimírről- Ihorról- kozák-ságról mit sem tudnak s így ezekhez semmi közük. A maguk egészében közjogilag sohasem tartoztak ukrán, vagy lengyel államisághoz, földrajzi helyzetüknél fogva pedig határozottan csakis oda vannak utalva, amerre vizeik aláfolynak: a magyarságra. *Ezek tehát magyar állampolgárok*, akiket a történelmi vonatkozások régi latin neve miatt csakis szükségből fogunk nevezni ruténnek. De akkor is csak a múltra vonatkozóan, és *soha sem azonosítjuk az ukránnal. Az ukrán fogalom alól őket tehát tökéletesen kirekesztjük.*

A rutén nemzetiség itt egyáltalán nem szerepelhet, mert hangsúlyozzuk — itt két különálló *nemzet* közötti régi és új kapcsolatokról van szó.

Ezzel nemcsak a valódi jelen állapotnak és az igazságnak teszünk eleget, hanem viszonzni akarjuk az *ukrán sajtónak* azt a készségét is, amellyel a legutóbbi évek során azon igyekeznek, hogy *saját társadalmában a magyart minél rokonszenvesebbé és ösmeretebbé tegye.* Erről magyar íróink, költőink, zenénk, közgazdaságunk és egész kulturánk ukránnyelvű átültetéséről és ismertetéséről, ezekről írott eredeti tanulmányokról szóló rendszeres közléseink fognak beszámolni.

Hogy tehát ezt az érdekközösségen alapuló munkát a magunk részéről hasonlóval viszonzhassuk, be fogjuk mutatni a magyar társadalom előtt, hogy kik azok az ukránok? milyen a faji, nyelvi, gazdasági állapotuk? milyenné válhatnak a jövőben nemzetközi helyzetük és milyen vonatkozásban lennének felszabadulásuk esetén mi velünk? Viszont, a magyar érdekek figyelembe vételével rámutatunk arra az új közgazdasági és közművelődési területre, amely ami számunkra ezen az új vidéken nyilni fog, ha ez a balkáni szövetségesek módjára érdekeink körébe jutna.

Ehhez képest közleményeink a kulturális és gazdasági kapcsolatokra, közös érdekeinkre fognak irányulni és ilyen tárgyuak lesznek:

I. *Az ukránok története, földrajza, néprajza, gazdasági és szellemi kulturája.*

II. *Az ukránok nemzetközi és gazdaságföldrajzi helyzete magyar szempontból.*

III. *Magyar-ukrán nemzetgazdasági érdekek érintkező pontjai.*

IV. *Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok.*

V. *A magyar történelem alakjai* (Mátyás, Rákóczi, Kossuth) az ukrán népköltészetben és irodalomban.

VI. *Ukrán-magyar zenei vonatkozások.*

AZ „UKRÁN“ NÉV

VII. *Ukrán-magyar tudományos kapcsolatok.*

VIII. *Ukrán-magyar irodalmi kapcsolatok:* magyar írók az ukrán irodalomban, ukrán írók magyar fordításban; magyar vonatkozású tudományos, publicisztikai és közgazdasági bibliographia az ukrán irodalomban.

Eme törekvéseinkben a következő munkatársak segítségére támaszkodunk:

Thallóczy Lajos, Berczik Árpád dr., Ajtay József dr., Vodicska Imre apát, Márki Sándor dr., Cholnoky Jenő dr., Hodinka Antal dr., Czirbusz Géza dr., Szádeczky Lajos dr., Bonkáló Sándor dr., Zempléni Árpád, Varga Bálint, Timkó Imre, Sebestyén Gyula dr., Győrffy István dr., Kemény György dr., Schmidt Tibolt dr., Podhradszky György, Zsathkovics Kálmán, Szémán István, Kodály Zoltán, Bartók Béla, Seprődi János, Németh Gyula dr., Sebők Imre dr.

S. H.

Az „ukrán“ név.

Az ukrán nevet az újabbkori magyar közvélemény ez előtt 40 évvel akkor kezdte megismerni, amikor az orosz kormány ezt az eltűnni nyakasan nem akaró népet 1876-ban egy hirhedt cári ukázzal sújtotta. Egész Európa közvéleményének figyelmét fölhívta ez a rendelet, amely az ukránok eloroszosításának előbbvitelére zsarnokilag eltiltotta az ukrán szó használatát sajtóban, iskolában és templomban. Azelőtt csak annyit tanított róluk az orosz kormány, amit neki a naiv Európával együtt mi is elhittünk, hogy az ukrán nyelv pusztán tájszólása az orosznak; ezzel az ukázzal azonban elismerte önálló voltát, külön nyelviségét, amely az oroszra veszedelmes. Akkoriban olyan ro-

számonként vált a magyarság előtt az ukrán név, hogy *Ferencz József*, a budapesti egyetem szláv nyelvi lectora, a Néptanítók Lapjának rutén nyelvű kiadását ukrán nyelven, sőt az oroszról erősen elütő ukrán betűkkel is szerkesztette.

A név szélesebb körű megismerésére aztán későbbben Amerika adott alkalmat, az oda kivándorolt ruténajkú magyar polgárok forrongása miatt. Ezek tudvalevőleg, nagy számuk ellenére sem tudtak önálló egyházi berendezkedéshez jutni; sok port fölvert ügyük a magyar kormánynak is gondot okozott és végül is azzal fejeződött be, hogy akarva nem akarva az erősen ukrán irányú, tehát oroszellenes Ortinszky püspök fenn-

hatósága alá kerültek a gácsországi ukránokkal egy kalap alá. Még hangosabb lett az ukrán név a Szicsinszkyj-merénylet és a legújabb időbeli Bendászjuk-féle hazaárulási pör kapcsolatában, amelyek egyrészt az áldatlan ukrán-lengyel viszonyokat, másrészt pedig a gácsországi ukránok egy töredékének, a ruszofileknek aknamunkáját tették ismertté.

Az ukrán nemzeti törekvéseket azonban 1890. óta Európa leginkább abból a komoly tudományos és publicisztikai működésből ismerte meg, amely a kievi *Kievszkája Sztáriná*, a leMBERGI *Sevcsenkó-tudós társaság* és *Proszvita* nevű kulturális egyesület nevéhez fűződik, valamint abból a széleskörű propagandából, amely londoni, párisi, berlini és több svájci sajtóorganum segítségével és pedig sikeresen igyekezett rokonszenvet kelteni a tudományos világban és a politikai életben az elnyomott ukránság iránt.

Az ukránok maguk ukrainecnek, nemzetüket ukrainainak hívják, hazájukat pedig Ukrainának. Ez a név azonban, legalább ilyen alakjában, a magyar köztudatba még se ment át, noha utóbbi időkben az ukrainista torzkifejezéssel már eléggé gyakran találkozhattunk. Ennek legfőbb oka maga a magyar fülnek nagyon idegen hangzású szó. És ha litterátus körökben

némileg elterjedtnek is mondható, Ukraina, ukrainai helyett mi mégis *Ukrániát* és *ukránt* írunk, mert csak ez a helyes, és pedig a következő okokból.

Ha megfigyeljük a magyar nyelv szóalkotó szellemét az idegen népek elnevezése tekintetében, azt látjuk, hogy éppenséggel nem köti magát ahhoz az alakhoz, amelyben az adott nép önmagát nevezi. Így az italiano a magyarban olasszá, a polyák lengyellé vált, a szlovák tóttá, a deutsch pedig németté; viszont az eszpanolból spanyol, az englishből angol, a ruszból pedig orosz lett. Ezek nyilván évszázadokon keresztül tartó olyan nyelvi munkának az eredményei, amelyben nem egyes emberek, hanem az illető népekkel több-kevesebb érintkezés folyamán az egész magyar közszellem munkálkodott. Már pedig a magyarság, amióta egész nemzeti voltában, keleti szomszédainkkal érintkezésbe került, t. i. a XVII. század óta ezeket ukrán névvel illette. Így nevezik őket Rákóczi György követi jelentései, aki az ukrán kozákokkal politikai szövetségben állott a lengyel koronára való igyekezetei alkalmával. Így nevezik őket a Rákóczi kort követő fedelmek mindenféle írásai, valamint a régi idők összes politikusai is. Hogy pedig az ukrán név mennyire köztudatossá vált már ezelőtt, tehát háromszáz év-

AZ „UKRÁN“ NÉV

vel előttünk, legjobban az mutatja, hogy csakis Ukrániát ismernek legrégebb földrajzi könyveink is Ukraina helyett.

Bertalanfi Pál Világnak két rend-béli rövid isméréte, Nagyszombat 1757. évi könyvében a 678. lapon ezt találjuk: „A negyedik része Russiának *Ucrania*“, a 653-dikon pedig ezt: „A napnyugoti Moscoviában 23 külömb - külömbféle tartomány számláltatik . . . (köztük) a Krajnai vagy *Okrániai* és Worotin hertzogségek“; végül pedig a 822. lapon: „a moscoviai kosácusok *Ukrániának* némelly helységekben laknak“. Bertalanfi ezzel még egy más érdekes, különben helyes dolgot is följegyzett: azt t. i. hogy nemcsak kozákokból állott Ukránia, illetőleg a kozák név az ukrán népnek csakis állandóan hadban élő, katonai szervezetű nemesi népét jelentette, (amelyről olyan festői képet nyújt Gogolnak magyarul is olvasható *Bulyba Tárász* c. regénye), de nem egyúttal a földműves és iparos osztályt is.

Vetsei Pap István Magyar geographiájában (Nagykároly, 1757.) a 256. lapon így ír: „Déli Russiában vagynak Astrakám . . . Nagy Novogárdia, Severiai Novogárdia, Russiai *Ukránia*, vagy a kozákok országa“. Ugyanígy még a 289. és 290. lapokon is. Vetsei viszont egy másik fontos dolognak magyar emlékét is fentartotta: a régi magyarság nem-

csak russziai Ukrániáról tudott, hanem egy másik nyugati Ukrániáról is, amelyik t. i. a perejászlávi szerződésben nem esett belé az orosz hódoltságba 1654-ben. Ez pedig nyilván a Deneperrjobbparti, azaz lengyel-Ukránia volt, tehát az a terület, amely máma Gácsország és Bukovina ukránjait tartja el, mert különben nem kellett volna oda tennie Ukránia elé a russziai jelzőt. Ez osztrák tartománynak lakói tehát egészen jogosan vették föl 1860. óta az ukrán nemzeti nevet a félreértésekre alkalmas adórutén, ruszin helyett.

Ez pedig két dolgot igazol.

Az egyik az, hogy úgy a magyar, mint az ukrán nemzet nyelvi tényeiből egyezően következőleg az ukrán nevet nem a lengyelek oroszellenes politikája, nem a bécsi kormány találta ki a XIX. században, mint ahogy a galíciai russzofilek és az orosz közvélemény célzatosan híresztelik. Az *Ukránia* szó az ukránoknak legrégebb, ú. n. ipati krónikájában 1187. évre vonatkozóan fordul elő legelőször, tehát maguk az ukránok már a XII. század óta használták ezt a nevet földjük jelölésére. Amikor pedig ezen a területen a kozákság katonai intézménye a XV—XVI. században kialakult, ez ezt a régi nevet átvette és elterjesztette.

A másik dolog azonban reánk szorosabban is tartozik. Az Uk-

ránia nevű föld kettős volta, megkülönböztetése, valamint e régi nyelvemlékek azt igazolják, hogy az *ukrán* névnek a magyarban legalább is háromszázados történeti multja van. Tehát nemcsak az osztrák és oroszöldi régi ruszinoknak van meg e névhez történeti jogosultságuk, hanem a magyarnak is, amely ezt a régi magyar nevet időközben ellefejtette. Még pedig nem is olyan régen. Különös véletlen, hogy a magyar akkor hagyta el az ukrán nevet (legalább is az irodalomból kimutathatóan), amikor e nemzet azt újból fölvette. A *Korunk Tárcája* c. folyóirat 1865. évi 36. számában Zilahy Imrénének ezt a tanulmányát találjuk: *Ukránia költészete*. A csodás nyelvérzékű Jókai Mór ugyanabban az időszakban írja színes képeit Déloroszország vidékeiről (*Szabadság a hó alatt*, stb.) és ezekben mindenütt Ukrániát ír. Eleinte magam is tévedésnek, a regényíró nyelvbotlásának tulajdonítottam ezt, pedig Jókai nagyon helyesen használja. A 70-es évektől kezdve aztán eltűnik nálunk az ukrán név.

Mi tehát jogosultan újítjuk föl, mert ez régi örökségünk. Különben is a helytelen, magyar fülnek idegen *rutén* szóban mindig ott zeneg valami a kellemetlet rusz-ból is, ami a ruszofilizmusnak határozottan velejárója. A galíciai ruszofilek a világer

se nevezték volna magukat ukraïnec-nek; ők az európai közvélemény, különösen pedig Bécs előtt, mellüket önérzetesen verve, magukat mindig ruthéneknak állították. Hogy ezekkel a hazárulókkal ne legyenek egy kalap alá vehetők, a többség állandóan a felújított régi ukraïnec (magyarul ukrán) nevet vette föl a XIX. század derekán.

Ami a szó főnévi alakját illeti, az Ukraina, ukrainai név fonetikai okokból a magyarban lehetetlen alak. *Ausztriai* ember — a magyar nyelvben hasonló okokból lehetetlenség, ezért is rövidült le kétszótagú osztrákra. Magyar ember ezeket így, a magánhangzók torlódása miatt kiejteni nem tudja. Soha nem is fogja. A magyarral rokon törökség hasonlóan ukránt mond és ír; sőt hasonlóan hangtani okokból a francia is oucranien-t használ. Az *ukrainai* mint melléknévi alak nemcsak hosszúsága miatt (öt szótag!) használhatlan, hanem helytelensége miatt is. Ukrainai ugyanis nemcsak ukrán nemzetiségű embert vagy dolgot jelent, hanem ott lakó lengyelt, tatárt, muszkát és más népet is. Érezték is tollforgatóink ennek nehézségét, pótlásául kitalálták tehát a még lehetetlenebb *ukraïnista* szót. Ez az egyéni keresztapaság alól kikerült név nemcsak azért rossz, mert hosszú, hanem mert nem népiséget, nemzetet jelölő szó, hanem fog-

SZEMLE

lalkozást, vagy valami irányzatot. Ugyebár talmudista az, aki a talmuddal foglalkozik; lingvista az, aki a nyelveket búvárolja; folklorista, aki a folklort szaktudományaként műveli; kálvinista, aki Kálvin elveit vallja. Következésképpen ukrainista az, aki az ukrainizmussal valamilyen szempontból foglalkozik. Ehhez pedig még csak ukránnak sem kell az illetőnek lennie, mert lehet ez svéd, német, francia, angol, török nemzetiségű is, amint-hogy van is — még pedig szép

számmal — ilyen ukrainista. Az ukrainista szó tehát nem jelöli az ukrán nemzetet. Ellenben az ukrán név úgy a történelmi jogosultságnak, mint a magyar nyelv szellemének, valamint a gyakorlatiságnak (rövid melléknév is, főnév is egyaránt, úgy, mint a *magyar*) mindenben megfelelő és helyes, igaz és jogos. Ezért újítjuk meg ezt a régi szavunkat és ezért írunk ukránt. Legfőlegb költői szempontokból tehetünk ez alól kivételt, de ez is csak szükségből.

VODICSKA IMRE

Az új ország.

Ha amerikai milliárdos lennék, egy milliót tennék le annak a főpapnak, aki megkoronázná az első ukrán királyt Kiebben. A főpap nem lenne más, mint a lemergi görög katolikus metropolita.

Itt önkéntelenül eszembe jut e méltóságnak jelenlegi viselője, gróf Septiczky András metropolita, aki mikor a muszkák az 1914. évi szeptember első napjaiban megszállták Lemberget, a rá következő vasárnap ünnepélyes isteni tiszteletet tartott a székesegyházban és azután fölment a szószékre. És olyan beszédet tartott, aminőre nincs példa. Arra buzdította híveit, hogy maradjanak hűségben a Habsburg-uralkodóházhoz és ne pártoljanak el görög katolikus vallásuktól. Megjegyzendő, hogy a templom tömve volt orosz tisztekkel és katonákkal. A beszéd következménye azt lett, hogy gróf Septiczkyt rögtön letartóztatták és Oroszország belsejébe szállították, városról-városra hurcolták, míg végre Kurszk városba internálták, hol jelenleg is kínozzák a hőselkü metropolitát, aki életének veszélyeztetésével magyarázta meg híveinek, az ukránoknak, hogy kell eljárnunk a muszka invázió dacára.

A muszkák azután ki is adták dühüket az ukránokon. Eltiltották a nyelvüket, az 1905-ben újra engedélyezett ukrán nyelven nem volt szabad ujságot, könyvet, nyomtatványt kiadni, sőt még a posta

sem vett föl ilyen levelet, hanem megsemmisítette. Az ukrán politikai vezéreket, frókat, tanárokat, papokat letartóztatták és Oroszországba, illetve Szibériába vitték. A muszkák még többet is tettek. A pár hónap alatt, mialatt Lembergben és környékén uralkodtak, orosz tanfolyamot tartottak, hogy az értelmi osztály kénytelen legyen eloroszosodni és hogy elfelejtse és megvesse anyanyelvét.

De az elmenekült ukrán politikai vezérek sem voltak restek. Míg az orosz deszpotizmus Lembergben garázdálkodott, addig ők az ukrán nemzeti politika érdekében hatalmas aggitációt kezdtek Berlinben, Bécsben, Szófiában és Konstantinápolyban. Jogosan lehet állítani, hogy a bolgárokat és törököket senki jobban nem izgatta az oroszok ellen, mint az ukrán politikai ügynökök, akik eközben ezer veszély között érintkezve oroszországi testvéreikkel is, föltették magukban, hogy ya világháború alatt fölszabadítják szerencsétlen hazájukat a moszkovita iga alól.

Az orosz cárizmus legjobban az ukránoktól retteg. A mostani háború alatt az orosz sereg zöme Nikolajevis Miklós nagyherceg vezetése alatt nem Bécs, nem Berlin, hanem Lemberg ellen vonult fel. Az orosz fővezért nem a sztratégia, hanem a politika vezette: megsemmisíteni a lebergi ukrán irredenta mozgalmat, mert a mai Oroszország politikai és nyelvi egységét állandóan veszélyezteti. Az 1876. évben kiadott cári ukáz az egész orosz birodalom területén megtiltja az ukrán nyelv használatát. De harminc millió ember nyelvét nem lehet kitépni. Az ukránok halálosan meggyűlöltek a moszkovita cárt. És jogosan. Ugyanis a XVII. században az ukránok, — akkori nevükön a zaporogi kozákok — hogy a lengyel és a tatár nyomástól megszabaduljanak, szövetséget ajánlottak fel a moszkvai nagyfejedelemnek, aki azt kész-örömmel elfogadta. 1654-ben kötötték meg Kiev mellett, Perejaszlav városban a szerződést, mely tulajdonképen dualizmust jelentett. E szerződés által lett a moszkvai nagyfejedelemségből nagyhatalom, mert hozzá lett csatolva a mai orosz birodalom legtermékenyebb része a déli orosz síkság, a fekete zsiros föld. A moszkvai nagyfejedelem azonban visszaélt a helyzettel. Szerződésileg biztosított alkotmányukat elvette. Majd lassan anatómiájukat nyirbálta meg. Behozta a szabad kozákok között az ismeretlen jobbágyságot, végre őket is jobbágyokká tette. Lassanként elrabolta tőlük egész politikai szabadságukat. Elrabolta nemzeti vallásukat, rájuk erőszakolva a deszpotikus hajlamoknak behódolt orosz pravoszláv vallást. Utoljára nyelvüket akarta elrabolni. Itt azonban a moszkovita deszpotizmus minden erőszaka csődöt mondott. Mert az ukránok megőrizték régi harci népdalaikat, melyek folyton arra emlékeztetik őket, mikor a Fekete-tengeren lehajózva, ostromolták Trapezuntot és ennek egész parti vidékét, rettegésben tartották magát Konstantinápolyt. Világhírű írói vannak, mint *Kotlyarevszky*, akinek az *Eneisz paródiája* világirodalmi jelentőségű és csak úgy duzzad az ukrán nemzeti érzéstől. Támadt azután *Seucszenkó Tárász* személyében Petőfijük, aki a cári deszpotizmus el-

SZEMLE

tiprásáról, az ukrán szabadság visszavívásáról, az ukrán népelethől vett tárgyakról több kötet bájos költeményt írt. De nemcsak egyszerű költőjük volt Sevcsenkó. Nemzeti életük új prófétája ő, aki a hosszú jobbagyság alatt letargiába jutott nemzetét felrázta és a muszka cárizmus által megvetett nyelvének művészi használatára újbló megtanította. Szepe tehát nemcsak a szabadságot éneklő tüzes Petőfié, hanem a higgadt nemzetépítő Széchényi Istváné is egyúttal, aki nemzetének a mult ragyogó és lelkesítő képét egész frissességében feltárta és egész jövődjére politikai programot is adott, mikor rövid és drámai fordulatokban gazdag életében folyton arra utalt, hogy művelt nyelvében él az ukrán nemzet. Az ukrán nemzet eloroszosítását Sevcsenkó akadályozta meg. Ebben rejlik az ő óriási jelentősége.

Az utolsó ötven év alatt, hogy a muszka deszpotizmus végleg le akart számolni az ukránokkal és a legdurvább eszközöket vette igénybe nemzeti jellegüknek eltörlésére, ezeknek szellemi középpontja Lemberg lett, hol a Habsburgok jogara alatt a szelid bánásmód következtében az ukrán műveltség hatalmas lendülettel szállt fölfelé, ami erősen érezte hatását nemcsak Gácsországban, hanem déli Oroszországban is. A régi kozákok ivadékai, a fekete zsiros föld kincseiből jólétben élve, csak egyet nélkülöztek, a szellemi művelődést, a tudományt, a művészetet saját nyelvükön, mert ezt a cári kormány tiltotta. Azért vágyakozva tekintettek Lemberg felé, hol szabad a művelődési élet és virágzik az ukrán szépirodalom, színművészet és a komoly tudomány. Természetes, hogy az orosz kormány minden lehetőt elkövetett a Lembergből kelet felé szálló ukrán tudományos áramlat visszaszorítására és zsarnoki elfogultságában annyira ment, hogy a határon levő vámhivatalainál magas vámot vetett ki a behozott ukrán irodalmi termékekre, holott a francia, angol és más idegen könyvet könnyen beengedte. Mikor pedig három évvel ezelőtt a bécsi kormány komolyan foglalkozott a tervvel, hogy Lembergben ukrán egyetemet állít, a cári kormányt ideges nyugtalanság, sőt olyan félelem, majd pedig düh fogta el, hogy sajtója útján kijelentette, hogy ezt „casus belli”-nek tekinti.

Nem igaz, hogy az ukrán mozgalom a bécsi vagy a berlini kormány találmánya, mert az ukránizmus még 1798-ban indult meg és pedig Oroszországban, ahová pedig az osztrák kormány keze még sem igen érhetett. Ezt az alaptalan kőza hírt a cári kormány megfizetett emberei érthető okokból terjesztették. Tény, hogy a német birodalom első kancellárja, Bismark Ottó herceg, ezelőtt harminc esztendővel Hartmann író által tudományos művet íratott Ukránia fölszabadításáról, mi által Oroszország megszűnne mint európai nagyhatalom és nem veszélyeztetné Európa népeinek szabadságát. Bismarck korábban szentpétervári német nagykövet volt és ezen állásában az ő páratlan államférfiúi zsenialitásával mélyen belátott a kívülről félelmesnek látszó orosz birodalmi nagyság belső gyengeségeibe, észrevette a fontos ukrán kérdést, melynek az orosz birodalmi egységre bomlasztó hatása van és mely alkalmas arra, hogy a kellő pillanatban felhasználva, megroppantsa és ketté törje az orosz birodalmat. Ez a harminc év előtti észlelet gyakorlati hasznának gondolata a német birodalomban

most hatja át a társadalom széles rétegeit és a nagy Bismarck e politikai hagyatéka erősen foglalkoztatja a németek agyát. A közelmúlt hetekben Münchenben és Berlinben elsőrangú társadalmi és politikai tényezők serényen működő egyleteket alapítottak Ukrania fölszabadítására. A müncheni mozgalomnak az élén maga a bajor király áll. A berlini egyletet porosz tábornokok vezetik. A bécsi legfelsőbb politikai körök már évtizedek óta sok jóindulatot és meleg érdeklődést tanusítanak az ukrán függetlenségi törekvések iránt. Ismeretes, hogy néhai Ferenc Ferdinánd trónörökösünk sokszor tanácskozott az ukránok egyházi és világi vezető férfiáival. E vezéreket emészti a régi vágy, hogy leigázott hazájukat felszabadítsák. Teljesen igazuk van. Az ukrán nyelv régi kultúr-nyelv, belőle fejlődött ki századok múltán maga a muszka nyelv is. Csakhogy míg emez az államiság védelme alatt hatalmas fejlődésnek indult, ugyanakkor amazt el is nyomta. Mindamellett is az ukrán nyelv és irodalom, tudomány és művészet sok tekintetben felette áll a muszkaénak és bátran fölveszi a versenyt a lengyelekével is.

Az ukrán nemzet most döntő időponthoz érkezett. Látja, hogy Lengyelország fölszabadult. Most őtet is elfogta a forró vágy, hogy felszabaduljon. E vágya méltányos. Ő előbb vesztette el függetlenségét, mint Lengyelország. Felszabadítása mégis késik. Ettől fél az orosz cár legjobban. Ezért foglalkoztatja milliós hadseregét ellenünk a keletgácsországi és bukovinai fronton. Ezért tartja a legszigorúbb osrtomállapotban Besszarábiát, Podóliát. Ezért üritette ki Kievet. Ezért tart minden öntudatos ukrán háta mögött detektivet. Ezért rendelte el a cár a legszigorúbb hírlapi cenzurát, a mi győztes előhaladásunk szájról-szájra járó híreinek eltiltását, e hírek terjesztőinek drákói szigorral való megbüntetését. És mégis milyen különös! Győzelmeinket elhazudni nem lehet. Az orosz ukránok pontosan értesülve vannak minderről, ami a riga—csernovici harcvonalunk innenső oldalán történik. Ezt egy négy héttel ezelőtt Budapestre jött orosz ukrán mondta e sorok írójának. És felszabadító seregeinket Kievetben, Poltavában, Csernigovban, Odesszában, a Fekete-tenger, Azovi-tenger partján, végtől-végig az orosz síkon az Uralig senki annyi vágyakozással, türelmetlenséggel nem lesi, a napokat olyan epedve nem számlálja, mint az ukrán nép, melynek intelligenciájából husz százalékot a cári despotizmus bebörtönzött, de a szabad lábon élő nyolcvan százalék a kényszerítő körülmények hatása alatt némán ugyan, de annál elszántabban kitart politikai hitvallása mellett és valósággal kenyérrel-sóval várja a Nyugatról jövő megváltót, aki hoz neki szabadságot, emberi jogokat, minőket gácsországi és bukovinai testvérei élveznek és visszaállítja ezeréves hazáját, a kievi királyságot diadalmas hadseregeink védelme alatt. Lesz is az orosz cárizmusnak olyan szörnyű meglepetésben része, minőt csak lázas álmaiban lát, ha seregeink Kiev felé fognak vonulni.

Hogy Ukrania teljesen fölszabadul-e, — mert egy része tudniillik Cholm vidéke már fölszabadult — e percben még nem tudjuk. *De bizunk benne, hogy eddigi győzelmeinket újak fogják követni, melyek meghozzák Ukrania teljes függetlenítését.* Tény, hogy az ukrán

kérdés ma nemzetközi jelentőségű, melynek megoldása Közép-Európa békéjét állandóan biztosítja és a kérdés a háború óta nagyon népszerű Berlinben, Bécsben, Szófiában és Konstantinápolyban, hol sokat foglalkoznak vele.

Ilyen időszerű lévén az ukrán kérdés, nekünk is foglalkoznunk kell vele.

Mi el lévén foglalva belső politikánk megfelelő berendezéseivel, magyar államiségünk kiépítésével, évtizedeken keresztül csak külföldi forrásokból ismertük az ukrán kérdés hullámain. Bennünket közelebb-ről nem érdekelt. Az ukrán irodalom és népköltészet jelesebb termékei át lettek ültetve magyar nyelvre, de ez a politikai világot hidegen hagyta. Csak kilenc évvel ezelőtt kezdett a magyar sajtó behatóan foglalkozni az ukrán kérdéssel. Ugyanis ekkor történt, hogy kormányaink tizenkét éves küzdelme után az Északamerikai Egyesült-Államokba kivándorolt görög katolikus véreink az orosz pravoszláv propaganda ellensúlyozása céljából külön püspököt kaptak. Az új püspök azonban egy gácsországi ukrán szerzetes lett, név szerint Ortinszki Szótér István. Ez a püspök az új egyháznak egységes vezetésére törekedve olyan magatartást tanusított, amelynek az a látszata volt, hogy a lelki vezetése alá jutott magyar véreinkből ukránokat akar nevelni. Ebből sok civódás, majd nyílt szakadás támadt, Ortinszkinak tapintatlan magatartása a magyar sajtóban a támadás állandó tárgya lett. Az ukrán politikának amerikai véreinknél való első bemutatkozása tehát nem volt szerencsés, ezért nem volt nálunk népszerű az ukrán kérdés. Mivel azonban úgy áll a dolog, hogy a háború után amerikai véreink itthonról megkapják a saját magyar püspöküket, az Ortinszki-ügy által keltett kellemetlen benyomást megszüntnek tekinthetjük.

Ami most már az ukrán kérdéshez való közvetlen viszonyunkat illeti, a mi állásfoglalásunk ez:

Bármennyire kívánjuk is magyar nemzeti szempontból az orosz cárizmus megtörését és Ukrajna függetlenítését, a kölcsönös megértés állandósítása végett leszögezzük a magyar nemzeti felfogást: miniket az ukránoktól a Kárpátok választanak el örökre, mint természetes határfal. Mi készséggel elismerjük, hogy a Kárpátokon túl Gácsországban és Bukovinában négy millió, Oroszországban pedig harminc millió ukrain él. *Az egész magyar nemzet egyhangulag osztja gróf Tisza István miniszterelnökünknek a magyar parlamentben két évvel ezelőtt tett határozott kijelentését, hogy az osztrák ukránoknak sokkal nagyobb politikai, polgári és nyelvi szabadságuk van, mint oroszországi vérrokonaiuknak.* Ahhoz is szívesen hozzájárulunk, hogy ezer év előtt már virágzó kievi államukat visszaállítsuk. De azt már határozottan és egyszer mindenkorra kijelentjük, hogy *Magyarországon ukránok nem voltak és most sincsenek.* Az a nép, mely északkeleti várme gyéinkben lakik és melyet a már idejét mult rutén jelzéssel nevezünk, évszázadok befolyása alatt nagyjából beolvadt a magyarságba, az intelligenciája teljesen magyar lett nyelvben és érzésben. A köznép

már magyar betűkkel, magyar kiejtéssel ír a saját nyelvén is levelet öreg szülőihez a harcterről, sőt Amerikából is. Ezen elmagyarosodás folytán helyezte hatályon kívül nemrég dr. Novák István eperjesi görög katolikus püspök az egyházmegyéje területén levő 250 hitfelekezeti iskolában a magyar nemzet előtt antipatikus és különben is szükségtelenné vált orosz betűk tanítását, mely betűket némi elváltozással az ukránok is használnak. Mi szeretettel gondoskodunk a saját polgárainkról. Ezt bizonyítja északkeleti vármegyéinkben a mi husz éves felsővidéki gazdasági akciónk, amelyről a lemergi ukránok is dícsérőleg emlékeztek meg és vágyakozva emlegették, bárcsak náluk is volna hasonló népsegítő gazdasági akció. Ami pedig a szellemi felvilágosítást illeti: a magyar állam költségvetésében jelentős tétel gyanánt szerepel a népoktatás ügye, gyermekmenhelyek és óvodák, népiskolák, népkönyvtárak fölállítása a legfélreese falvakban is, valamint népies olvasmányok és néplapok ingyenes szétoosztása. A magyar állam a kultúra és népjólét emelésére annyi anyagi és szellemi eszközzel rendelkezik, hogy e tekintetben ukrán segítségre nem szorulunk. Mindezt részletesen kifejtette e sorok írója is és szemük elé állította a gácsországi ukrán politikai vezéreknek, mikor e folyóirat megindításáról, melynek célja a magyar nemzet szimpátiájának megszerzése, hosszú és beható tanácskozás folyt. Különbönléztelen, de egyúttal meddő vállalkozás volna, ha a támogató barátságunkat kérő ukrán nemzet fölébredt szimpátiánkat úgy hálálná meg, hogy állami-ságunk épülete tetejének végső eresztét titokban alágyújtani merész-kednék. Mindjárt kialudna bennünk szimpátiánk első szikrája. Az ukrán vezérek az ilyen vállalkozás oktalanságát belátták és megígér-ték, hogy *Magyarország belső ügyeibe soha beavatkozni nem fognak és táborukat e veszedelmes lépéstől visszatartják*. Belátták, hogy őket a Kárpátok választják el tőlünk. A Kárpátok innen Magyarország területén el, melynek ébredező rokonszenvét nem szabad kockára tenni holmi elérhetlen utópia kedvéért, melyről ökl belsöjükbén régen lemondtak és melyről a magyarság még az abszolút korszakban sem akart hallani. Annál kevésbbé mostan, mikor Magyarország határozott állásfoglalása a világháborúnak úgyszólván döntését adta meg, mi által a magyar nemzet presztizse visszanyerte középkori fölényét.

Az ukrán vezéreknek azért van szükségük a magyar szimpátiára, mert imponál nekik gróf Tisza István miniszterelnökünk hatalmas egyénisége és európai hírneve. Látják, hogy a magyar politika nagy súllyal nehezedik a nemzetközi politika mérlegére a külügyi kérdések megoldásánál mostan és a háború után majd a békekötést bevezető diplomáciai tárgyalások során, mikor a középponti hatalmat fogják a képmutató entente-re rákényszeríteni a kivívott győzelmeink elisme-

rése gyanánt az eddig rabságban tartott népek szabad lélegzésének biztosítását. Tisztázva lévén belügyi vonatkozásunk az ukrán kérdéshez, ez a kérdés minket csak a külpolitikában érdekel. A magyar nép ezer éven át nyelvéért, szabadságáért, államiságáért, birodalmának épségéért harcolt. Most is azért harcol. Ilyen szabadságszerető az ukrán nép. Rombadöntött hazáját akarja újból fölépíteni. Barátságunkat kéri. Megajándékozzuk vele. Bízunk őszinteségében. Ukrán barátságunk olyan, mint az orvosság, melyre rá van írva: *külsőleg* használandó. Fel is használjuk, hogy gyógyító hatása legyen — Oroszország belsejében.

Dr. SZTRIPSKY HIADOR

ÉS

Dr. VARGA BÁLINT

ÉNEK

Ihor hadairól és a palócokról.

— Ukrán népi hősköltemény 1187-ből. —

A Kíev, mint állami és néprajzi középpont körül tömörült ukrán nemzetnek irodalma immár ezerkétszáz éves hosszú multra tekinthet vissza. Majdnem akkora idő ez, mint anekkorá magának a nemzetnek az élete. Ehhez képest az ukránok irodalmának története a következő négy szakaszra osztható: 1. pogánykor VI—X. századig, 2. nemzeti önállóság kora X—XIV. sz., 3. nemzeti függés kora, avagy litván-legyel kor XIV—XVIII. sz., 4. az ujjászületés kora 1792-ből máig.

Ha a pogánykort a magyar irodalomnak ugyanolyan korszakával vetjük egybe, úgy az ukrán nemzetet ebben a tekintetben a magyarnál hasonlíthatatlanul gazdagabbnak kell mondanunk. Olyan időkből is ma-

radtak ugyanis költői hagyományai és nyelvemlékei, amelyekben a Kíev körül középpontosuló délszarmáti szláv törzsek még csak gyülekezni kezdték a Rusz törzs köré, amely aztán a kialakult államiságnak is, meg valamennyi törzsnek is a közös *ruszkij* politikai nevet adta. A nemzet nagy tömege letelepült földműves életet él. Szerencsés földrajzi helyzete őt ezzel, valamint Bizánc-, a germánság- és kelet felé elágazó kereskedésével gazdaggá tette, a keresztény kultúra pedig — főleg Bizánc felől — jóval ez új vallás hivatalos elismerése előtt is folytatta azokat a jótékony művelő hatásokat, amelyekben a régi görög kultúra a Fekete-tenger éjszaki partvidékeit már Herodotos óta részesítette.

A IX. századbéli bolgár krónikás, Chrabr, szerint saját betűjeveik voltak a pogány ukránoknak, amelyekkel a görögökkel kötött szerződéseiket írásba foglalták. Ezek a betűk a keresztény és pogány világnézet későbbi küzdelmeiben elvesztek ugyan, de X—XI. századbéli bolgár-betűs átírásban az ukránok legrégebb krónikájába foglaltan maguk a szerződések megmaradtak. Ezek az ukrán irodalom *első nyelvemlékei*. Az új keresztény élet magával hozta a Cirill-féle görögös bolgár betűket, amelyekkel frott igen sok theologiai, moralizáló könyvet ösmér az ukrán irodalom már a XI—XII. századból. Ezek pedig teli s tele vannak a pogánykor ördögi költészetének, táncainak és zenéjének korholásával, de sőt élénken kiszínezett terjedelmes leírásával. Annyi pogánykori vonás emléke maradt meg ezekben az első keresztény iratokban, hogy belőlük nemcsak halvány töredékeket tudott kivonogatni a tudomány — mint ahogy ezt a magyar irodalomban látjuk —, hanem az egész pogány vallást, összes isteneivel és egész mythológiájával, valamint a régi társadalom életének egész képét is újra össze lehetett rakni.

Hogy az ukrán pogánykori költészet még szövegi részében se pusztult el, annak okát az írásos hozzájáruláson kívül az ukrán nemzet egész tömegének poéti-

kus lelkületében is kell keresnünk. Az éjszaki törzsekből kialakult ú. n. nagyorosz elemnek, mint nemzetnek, régi irodalmában nincs még legkisebb nyoma sem a költőiségnek, pedig neki is vannak kezdő kereszténykori iratai és krónikái, éppen úgy, mint Kievnék. Ámde míg a muszkaföldi krónikák nem egyebek, mint eseményeknek rettentően száraz följegyzései, addig a déli, ukránvidéki krónikák teli s teli vannak poézissal, az egykor élő *népeposznak*, történeti események népi termésű számtalan költeményének feltűnően gazdag töredékével. Az ukrán barát-krónikás nyilván maga is olyan helyes érzékű pennaforogató volt, mint egész nemzete; sorait rovogatva tehát önkéntelenül egész epikus költeményeket is foglalt bele krónikájába, minthogy ezek éppen történeti eseményekről zengették.

Az ukrán történetírás eme régi emlékeiben különös dolgok rejtelkednek. Így a halics-volhyniai krónikának írója az 1201. évi dolgokról, Román fejedelemtől szóltában, egészen lapos lakonikus prózájából se innen-se túl-
nan egyszerre csak így csap által egy csudásan szép költői emlékebe:

Nagyapjának, Monomáchnak
Járt ő nyomdokába,
Ki a palóc nevezetű
Izmajlita népet
Szorongatá, megdöngeté,
Mihelyt trónra lépett.

Otrokot űzi Obezbe¹⁾
 A vaskapún túlra,
 Szörcsén pedig Donnál maradt
 Halseregben dülva²⁾ . . .
 Akkor pedig Volodimir
 Arany sisakjával
 Merített a Don vizéből
 S kelve rajta által,
 Elfoglalá agarjánok³⁾
 Minden földét-sátrát.
 Volodimir, hunyta után
 Szörcsén közelébe
 Már csak az egy Orev maradt,
 Egyetlen igrice.

Küldi ötet Obezába
 Ilyen üzenettel:
 „Meghalt immár Volodimir,
 Térj vissza hát testvér.
 Térj hát vissza ten hazádba.”
 Add át neki köszöntésem
 S palócdalt zengj neki.
 S ha nem ügyel hívó szóra
 Adj át neki szagolóra
 Adj csak át
 Kék Don mellől szedett
 Pusztasági füvet,
 Hadd szagolja, érezze meg
 Jevsán-fünek, pusztafünek
 Bűvös-bájos illatát.”
 Nem hajt amaz hívószóra,
 Nincsen dalhoz kedve;
 Sem ahhoz, hogy hazafelé
 Készüljön sietve.
 De mihelyest Jevsán-füvet
 Véle szagoltatja,
 Kibuggyan a szeme-gyöngye,
 Lágylu ábrázatja:
 „Jobb, csontjaim ha honi föld
 Kebelén pihennek,
 Mint *úrkodni* idegenben,
 Hívjanak bár ott hadnagynak,
 Avagy fejdelemnek.”
 Jevsán-fünek illatától
 Szeme könybe lábadt,

¹⁾ Obez = abchüz - Gruzia; vaskapú = Derbent; Otrok és Szörcsén két palóc (kún) kán.

²⁾ A húshoz — teihez szokott kúnra nézve nagyon keserves dolgot jelenthetett a halétel.

³⁾ Palócok, azaz kún-besenyő népek.

Sajgó szívvel kengyelbe hág
 S haza felé vágat.

Valami ehhez hasonlót látunk nálunk is, a magyar Névtelennek és társainak írásaiban. Ezek is a nép „csácsogásait” rovogatták papírra, akárcsak az ukránbarátok. De amíg a mieink a „csácsogásnak” csakis a tárgyait jegyzték föl, addig az ukránkrónikások azoknak ritmusos, verses szavait is megörökítették. A mieink éppen csak-hogy kivételesen, egy-két sorban ütötték meg saját koruk népköltészetének hangját, egyébként pedig kezüket nagyon megkötötte a latin nyelv. *Az ukrán krónikás azonban ugyanazon a nyelven írt, amelyen egész nemzete beszélt és dalolt:* nem csoda, hogy egész csomó összefüggő, az ő korában énekelt epikai elbeszélést is rekentett pergamentlapjaira, úgy a pogányidőkből valókat, mint saját kereszténykorában származottakat. Annyira pedig, hogy ezekből ma már — sok egyebek között — egy Oleh-Olha-Vladimir trilogiás tiszta népeposzt sikerült újra is alkotni, sok helyében még az ősi zamatú eredeti szöveggel együtt.

Az ukrán nemzet dalos és módfelett konzervatív, tehát konzerváló természete megmentett az utókor számára számtalan pogány vallási, társadalmi és költészeti vonást a maiglan is gyakorolt ünnepkörbeli szertartási mondókákban, amelyeket a je-

lenkor folklореja vizsgált meg apróra. És bámulatos dolgok derültek ki a krónikának és folklorisztikus termékeknek e kettős bűvárlatából! Kiderült, hogy a pogány és kezdő kereszténykor ukrán társadalmának egészen fejlett külön vallási világa, mythológiája volt, amely a kereszténység ellenére is vígan tovább virágzott a most már kettős válású nemzetben. Amit nálunk Géza vezérről mondanak, ugyanazt látjuk az egész ukránságban: két istennek is hódol, a réginek is, az újnak is. De kiderült az is, hogy az ukrán nemzetnek akkoriban egész költői iskolája volt, dalmondó kara, — aféle ígricek, kobzosok, énekmondók — amely a *bylina-költészetben* az őstörténetnek sok vonását megörököltette, a kereszténykorban működését tovább folytatta s magát e költészetet részben a barátok krónikái útján, részben a karácsonyi-szentivánnapi stb. népjátékok szövegében mai napjainkig is elevenen fentartotta. De az ezerkétszázéves népköltőknek még a *nevét* is megörökítették ezek az irodalmi emlékek: így maradt ránk *Boján*, *Mitusza* és *Chodina* emlékezete.

Az ukrán irodalomtörténetnek tehát négyes az ősforrása: a feddő-moralizáló iratok, a költői részletekkel gazdagon színezett krónikák, a népeposzt fentartó bylinák és a mai népköltészet-folklore. Ezeknek segítségével

azonban nemcsak abban a szerencsés helyzetben van ez a különben szerencsétlen nemzet, hogy rekonstruálni tudja 12 százados költői multjának képét, hanem abban is, hogy nemzeti költészetének olyan drága kincsével is pompázhatik, mint amilyen ez az *Ihor vezérről* zengő hősköltemény. Ezt ugyanis hasonlóan krónikai anyagnak tekintette a kievi bazilita-barát és szerencsénkire — több kevesebb szövegrontással — majdnem szóról-szóra, csaknem egész költői veretében krónikájába belefoglalta. Így maradt meg reánk ez a ritka emlék a messzi XII. századból.

Mi efféléje volt a magyarnak 1187. táján? *Lehetett*, ámde ma már mit se tudunk róla. Legrégibb összefüggő nyelvemlékünk, a *Halotti beszéd*, már a XIII. századból való; legelső versünk pedig — a *Königsbergi töredék* — még későbbi. Határjáró latin oklevelek és törvények, valamint a *Váradi Regestrum* magyar személy- és tulajdonnevei — mindössze ezek az idő viharából megmenekült régi örökségünk. Valamennyije pedig nemzetéleti tartalom nélkül való pusztá nyelvtudományi, nem költői nyelvemlék.

Az *Ihor-énekben* ellenben egy teljes költői művészettel készült, összefüggésében szerencsésen megmaradt, sajátosságosan *lirai hangulatú hőskölteményt* talál-

lunk, amely számos — már elveszett — elődjének hosszú láncolatában kerek egész láncszemként zeneg felénk a XII. századból. Lirai alaphangja, valamint költői mesterfogásai azonban némileg elkülönítik a naiv eposzok szokásos típusától. Tár-gya, hangja, valamint a naiv eposz összes jellegzetes jegyei-nek alkalmazása elárulja ugyan, hogy ez az ukrán emlék szintén a nemzet tömeglelkének, érzéseinek és gondolkodásának a visz-szaverődése; de azért még sem tiszta naiv eposz. Népeposz anynyiban, amennyiben megteremtésében, elterjesztésében a nép lel-kének ereje és talán századok lüktetése vett részt; azonban reánk, illetőleg a leíró barátkró-nikás számára már nem abban a formában maradt meg, mint amilyenben keletkezett. Mert a benne megénekelt tárgy meséje igen csekély körletű: Ihor harca a pa-lócoknak nevezett besenyők ellen, fogságba jutása és szerencsés kiszabadulása. Lehet különben, hogy eredetileg nagyobb terjedelmű, bővebb meséjű is lehetett, de a krónikába — nem tudni, mi okból — csakis ennyi került a bazilita jóvoltából, mint amennyit itt látni fogunk. Erre vall az, hogy a *Jevsán-fü* is ugyanazon epikus kör egyik darabjának látszik, amelyhez az

Ihor-ének tartozik: hangja, tár-gya, pusztai élete nagyon hasonló, de még személyei, sőt költői képei is (kék Don, arany sisak) azonosak; Szörcsén pld. annak a Koncsaknak az apja, aki az Ihor-éneknek egyik hőse. Ebben az esetben tehát ez utóbbiban egy naiv eposz töredékével állunk szemközt, amelynek egyéb töredékeit a fentebbi trológiával már említettem.

S ez igen valószínű, de egyúttal arra a kérdésre is ad felvilágosítást, miért van benne olyan pazarul sok, aprón megfestett lírikus miniature-kép? A *Jevsán-füvéből is látjuk, hogy az ukrán naiv költészetnek ural-kodó eleme a lírikus hang, a lírai túltengés*. Ez is egyike annak a sok-sok jellemző vonásnak, amely az ukrán nemzetet az oroszról (muszkától) olyan élesen elkülöníti. Van azonban az Ihor-ének szerkezetében, költői mesterfogásaiban valami olyas, ami arra vall, hogy itt olyan népi eredetű, csakugyan naiv epikus termékkel van dolgunk, amelyet *egyetlen* frói egyéniség — talán afféle udvari énekes, vándordalos, mint amilyen Mitusza, vagy Tinódi vala — igazi *öntudatos* költői művészettel már utólag, a nép szájáról ellesve, olvasztott össze önálló poétikus egységgé.

(Folytatjuk.)

PODHRADSKY GYÖRGY.

Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok.

I.

A legrégebb időktől a magyar királyság megalakulásáig.

Az orosz birodalom kormányzásában az egyéniség elnyomásának elve volt mindig az irányadó. Az ország népe általában véve a szellemi s anyagi hátramaradottság béklyóiban sinylődött s a mostani értelemben vett oroszokon (nagy-o., muszkák) kívül a többi faj még a leg-
 elemibb politikai, nyelvi szabadságot sem élvezte. S az a feltűnő, hogy a finn-ugor, turáni, vagy germán népek mellett az oroszosítás s a teljes elnyomás a két fajrokont, a lengyelt s az ukránt sújtotta a legerősebben. Az ukránokat valósággal elsikkasztották az oroszok s e tekintetben az egész művelt világ közvéleményét megtudták téveszteni, holott e két nép nyelve, kultúrája s történelmi multja sohasem volt azonos. Történetíróink legnagyobb részét szintén csak az oroszokéval együtt és egynek tárgyalták az ő történelmi fejlődésüket s vonatkozásait a magyarokhoz, pedig mindkettő élesen elhatárolandó. Az ukrán s az orosz két, teljesen különböző

nemzet s ahogy magyar-orosz, úgy ukrán-magyar történelmi érintkezések is voltak. Ezeket egy kalap alá venni nem lehet, mert ép oly függetlenek voltak egymástól, mint például a lengyelek és csehek összeköttetései hazánkkal.

A régi Ukrania azon a területen volt határos Magyarországgal, ahol most Kelet-Galicia, Bukovina és Románia északi része, az egykori Moldva fekszik. A régi Etelköz ugyanis — még pedig a XVI. századig bezárólag — ukrán terület volt. Ebben az időben jegecesedett ki az oláh-ság nemzetté, Moldvában a szlávok rovására. A helynevek azonban megmaradtak szlávoknak, sőt a moldovai kormányzás hivatalos nyelve még a XVI. században is az ukrán volt. Moldova még a XVII. században is tudott adni például *Mohila Péterben* egy második Pázmány Pétert az ukrán kultúrának, aki Ukrania székhelyének, fővárosának, a szent Kyjivnek az érseke, magyar név- és hivataltársának azonos példájára népének

vallását mentette meg az enyészettől, nemzetének pedig egyetemzerű főiskolát adott.

Dél-Oroszországot már akkor is ukrán néptörzsek birtokolták a legnagyobb részt, mikor a magyarok a Don mellékén táboroztak. A magyar-ukrán érintkezések tehát a legrégebb időkre nyúlhatnak vissza, amit több, hiteles adattal tudunk bizonyítani. Ukrániában sok a régi, magyar vonatkozás, különösen ami a helyneveket illeti. Kyjiv (Kiev) mellett van a „Vengerszkajagora” (magyar hegy), Podoliában, Gácsországban meg ily közséneveket találunk: Uherci, Uhrin, Uhrino, stb. Politikai, hadi kapcsolatokon kívül kereskedelmi vonatkozások is állottak fenn a két nemzet között. A magyarok cserekereskedést űztek az ukránokkal, különösen szerették azoknak szép lovait. Ez a viszony főleg az Árpád-házból származó fejedelmek alatt volt erős, majd tovább fejlődve talán az Anjouk alatt érte el legnagyobb virágzását. Nagy Lajos alatt Lemberg közvetítette jórészt a magyar árukat az ukrán piacok felé.

Az ukrán-magyar érintkezések mindenesetre jóval a honfoglalás előtt indulnak meg. Néha véresek, máskor meg barátságosak voltak ezek. — A Dnyeper és Dnyeszter mentén lakó ukrán törzsek adófizetéssel mentesítették magukat a magyarok támadásaitól, sőt egy időben együtt is

éltek velök. Valószínű, hogy a magyarok ősi kultúráját, különösen a halászat, vadászat, földművelés terén némileg ők is befolyásolták, amit a tárgyi néprajz mai eredményeiből sejthetünk. Az is lehet, hogy az ukrán törzsek bizonyos időben és bizonyos tekintetben alá voltak vetve a magyarságnak, amit a jelzett adófizetésen kívül még mással is bizonyíthatunk. Az ukrán fejedelmek gyakran elismerték a magyar fennsőséget s családi viszályaik elintézésében a magyar királynak döntő szava volt; e szokásjognak régi emlékeken kellett alapulnia. Az akkori ukrán a magyart természetszerűleg előbbrevalónak tartotta, bár a hosszú évszázadokra visszanyúló közös, társadalmi érintkezések egységes világnézetet fejlesztettek ki bennük. A két nép sűrűn jött érintkezésbe egymással, főleg hadjáratok alkalmával, az ukrán fejedelmeket meg a vérrokonságon kívül az egyező érdekek kapcsolták a legszorosabban a magyar uralkodóház tagjaihoz.

A legrégebbi összeköttetésekre nézve több, fontos kútfőnk szolgál adatokkal. Biborban született Konstantinnál a magyaroknak Oroszország déli pusztáin a kazarok szomszédságában való időzése tisztán szláv eredetű nevekkel áll kapcsolatban. Ebből azt következtethetjük, hogy eleink ekkor már érintkezésbe léptek e

szlávokkal (ukrán törzsekkel), kiknek telepei akkor már keleten a Dnyeper balparti mellékére, az Oka felső folyásáig s valószínűleg a Felső- s részben a Középdonig terjedtek volt.

Ibn-Rosztah a X. század legelején írt tudósításában ad pozitív hírt az ukránok és magyarok kapcsolatairól. Az erről szóló részek magyar fordításban a következők: „A magyarok uralmuk alatt tartják a szlavjánokat mind; rájuk terhes adókat vetnek s úgy bánnak velük, mint a hadifoglyokkal. A szlavjánokkal harcolva s tőlük foglyokat ejtve, e foglyokat a tengerparthoz viszik,” stb. Kiket kell e szlavjánok alatt értenünk? Az akkor ott lakó szláv törzsek közt ruténeket, poljánokat, ulicseket, krivicseket, vjaticseket találunk, ezekről pedig biztosan tudjuk, hogy az ukránok ősei voltak. Hasonló adatokat kapunk Núneddin Mohammed Afi perzsa író könyvében, aki a XIII. század közepén élt ugyan, de a VIII. és IX. századbeli kútfők után dolgozott. A könyv IV. részének 16. fejezetében a következőket mondja: „Van még egy másik nép, melyet madsar-nak neveznek. Ezek között s a szaklabok és rúmiak közt süntelenül harc folyik.”

Sukrallah 1456-ban a következőket írja: „A hetedik törzs: egy nép a türkök közül, melyet madsar-nak neveznek. Közöttük s a szlávok és rúszok közt állandó

ellenségeskedés van és mindig háborúban vannak; de a madsarka nevű turkok mindig győzedelmeskednek a szlávokon és rúszokon, foglyaikká teszik s Rumba viszik és eladják őket.” Dselálzáde Szálih (megh. 1565.) róluk ugyanezt mondja.

Mindezek az írók szavahihető s egyidejű források után (Ibn Rosztah, Al-Bekri, stb.) dolgoztak s így számunkra is megörökítették a valószínűleg első s legrégebb ukrán-magyar történelmi kapcsolatokat. Bár ekkor — úgy látszik — még nem mint egyenrangú felek érintkeztek, elvitathatatlanul befolyással kellett lenniök egymás kultúréletére.

Később ez a viszony némileg javult. Végbement az első vérkeveredés a szlávok (ukránok) és magyarok közt. „A magyarok odahagyván hazájukat, a nőket és gyermekeket otthon hagyják, mint későbbben „Atelkuzu”-ban. Új nőket vettek magoknak a meghódított lakosok soraiból, a jelen esetben kizárólag a szláv-ságból és ime a valószínű oka annak, miért tükröződött oly korán és erősen a szláv befolyása a magyarok házi életében, műveltségökben, végre nyelvökben.” Groth J. K orosz tudós munkájából valók e sorok s nagyon valószínű is, hogy ukránok már ekkor beolvadhattak Dél-Oroszországban a magyar fajba.

Hazai tudósaink közül Mar-

czali Henrik mondja a következőket: „Etelközre mutat a szlávokkal való erős érintkezés is. Ott közvetlen közelükben voltak a kis-oroszok (ukránok), kiknek nyelve a magyarra szintén nem maradt hatás nélkül.” stb. (Szilágyi: A magyar nemzet története, I. 25. l.)

A híres kyjivi ostrom és csata élénk fényt vet a magyar-ukrán harcias érintkezésekre. Erről a honfoglalást megelőző átvonulásról a Nestor szerzetesnek tévesen tulajdonított kievi krónika a következőkép beszél: „Az úr 6406. (897. Kr. u.) évben elvonultak Kyjiv mellett, a magas part mentén, melyet ugor hegynék neveznek” stb.

Szent Kirill, ez a nagy szláv apostol a 856-ik évben találkozott a magyarok egy fosztogató csoportjával Krymben. Bár megtámadták s agyon akarták ütni kezdetben, mégsem bántották s útjára bocsátották társaival egyetemben, mikor látták, hogy nem rémült meg, hanem szeliden tovább folytatja imáját.

A legrégebb, orosz földrajzban (1627-ből) a következő nevezetesebb ukrániai, régi magyar vonatkozású neveket találjuk: Ugrin folyócska az egykori Lebediában, Ugra-folyó, mely az Okába ömlik. Ennek mentén vándoroltak a magyarok Dél-oroszországba. Lebedjanj város a Lebadjanj folyócska (a Don

mellékfolyója) mellett. Mažarov jurtt.

Említésreméltó, hogy sok, ázsiai eredetű étel készítmódját a legnagyobb valószínűség szerint délorosz, illetőleg ukrán népektől tanultuk.

A honfoglalás után, a magyar vezérek korában, szoros, de leginkább barátságos érintkezések jöttek létre a magyarok és ukránok között. Érdekközösség tán még nem kapcsolta össze sorsukat, mivel országuk megszilárdításával voltak elfoglalva, de tudunk oly hadi vállalatokról, melyek összehozták őket. Ukránok és magyarok együttesen pusztították a Balkán-félszigetet s Byzánc birodalmát. Szvjatoszláv kyjivi fejedelem (945—972) seregében, melyet Joannes Tzimiskes, görög császár ellen vezetett a 970-ik évben, fölös számmal voltak magyar zsoldosok. Ugyanő lovakat is rendelt Magyarországból serege számára. A kiváló görög császár és hadvezér megverte azonban ekkor Szvjatoszlávot, úgy, hogy az kivonulni kényszerült Szilisztriából s Kyjivbe, hazafelé indult. Útközben azután a besenyők seregével s vele is végeztek. Ez a hadjárat vetette végét a magyarok görögországi kalandozásainak is. A legközelebbi ukránmagyar összeköttetésnek Szent István király uralkodása alatt találjuk nyomát.

FRANKÓ IVÁN.

A veres zsidó fiu története.

I.

Azt mondják a természet-tudósok, hogy az a vízréteg, amely a tengerek legislegmélyebb részein fekszik, igazán „holt víz”. Az az óriási vízoszlop, amely erre az alsó rétegre ránehezedik, megfosztja őt minden mozgástól, minden élettől. A nap fénye ide el nem hatol, semmiféle lény itt nem él, se vihar-nak, se földrengésnek ereje itt nem érzik.

Nagyon szomorú dolguk lehet ezeknek a holt vizeknek itt ez az örökké mozdulatlan való heverés a rettenetes sötétségben, iszonyatos nyomás alatt, a felülről ezrivel - millióval alászállongó apró holttestek társaságában, amik évezredekken át gyűlve-gyűlve lassankint kréta-sziklákká rakódnak ki.

Bizony szomorú lehet ez, kivált amikor megszólal bennük az az el nem veszhető öserő, amely nélkül egyetlen atom sincsen a világon. Belül hatalmas öserő, kívül pedig sötétség, irtó-zatos nyomás és végnélkül való temető! És amikor megvillan a gondolat ezekben az örök halálra ítélt tömegekben:

— Természet anyánk! Miért ez az igazságtalanság? Rosszab-bak vagyunk tán amazoknál, akik

odafenn ringatóznak, kergetőz-nek, csudálatos fényben füröd-nek? Vajjon miért nem keritesz sort immár egyszer reánk is, hogy legalább egy kis időre mi is feljuthatnánk?

Hanem a természet-anya nem ismeri a szentimentalizmust és az ábrándokat.

— Sokat törődöm is én veletek! — mordul föl rájuk. — Ha érzitek magatokban az erőt, hát próbáljátok meg magatok erején a felkapaszkodást. Majd én tán bizony emelgetni foglak benne-tek!

Bah, próbáljátok meg a magatok erején! . . . Hogyan próbálkozzék az atom, ha senki se nyújt neki segítő kezet? És hogyha az egyik jó véletlen föllendíti egy kicsit a magasba, ki és mi áll jót érette, hogy egy másik véletlen meg vissza nem taszítja a fenékre? . . .

II.

— Két éve lesz annak, éppen két éve. Itt ültem vizsgálati fog-ságban, ebben a sötét lyukban. Csak ketten valánk a cellában, én és valami nadrágos úr-féle. Kicsoda volt, micsodás volt és hogy jutott ide, már nem is em-lékszem.

Egyik este, úgy a szemle után,

mert már le is vetkőztünk, váratlanul a kulcsár lépéseit halljuk, utána meg a mi ajtónk lakatjának hangos zörejét. Kinyitott az ajtó, sárgás fénykéve szóródott be hozzánk a kulcsár lámpásából, amely egy félig meztelen, megtorpant alakot világított meg az ajtóban. A kulcsár meg-lóditotta és benyomta a száalmas figurát, mert a maga lábán nyilván nem birt elég gyorsan mozogni.

— Itt a pokróc meg a takaró, — kiáltott rá s a fejére dobta a tárgyakat, amelyeknek súlya alatt szegényke még jobban meg-rokkant. — Feküdj le és aludj! Tálat majd holnap kapsz!

Bezárta maga után az ajtót és elment.

A börtönben sötét lett, akár a pincében, csak hébe-hóba halljuk, mintha valahol gyors tempóban az ablak rezegne — az biz a mi új társunk, a fogait vacogtatja. Késő ősszel volt ez, a hideg már beállott.

— Ki vagy te? — kérdem az újonjötől.

Nem szólt egy szót se, csak még jobban vacogott. Megszántam a fiút, mert úgy vettem ki, hogy még egészen zöld, „frájer”. Fölkeltem hát s csak úgy tapogatózva megvettem az ágját.

— No-no, — mondom neki — légy csöndesen, ne sírj! Vetkőzz le és aludjál!

— Ne . . . nem . . . bírok — nyögte ki nagy nehezen.

— Miért?

— Me . . . mert . . . i . . . igen . . . megfáztam.

Úristen! Megtapintom, hát a szegény úgy összefagyott, mint a csont, kezét-lábát nem bírja. Miféle csudával tudott ide is eljutni — magam sem értem. Fölkelt a nadrágos is. Leszedtük ketten a rongyait, levetkőztettük teljes pőrére, jól megdörgöltük, beburkoltuk a takarójába-pokrócába és lefektettük. Valami negyedórára reá hallom, sóhajtozik, mozog.

— No, mi az, jobban vagy?

— Jobban.

— Megéledt a kezed-lábad?

—Még nem egészen, de már könnyebben vagyok.

— Hová való vagy?

— Szmerekovába.

— Úgy, hát bizonyosan zsan-dár hozott ide?

— Persze. Reggel óta hajtott egész nap, én meg mezitláb, gúnya nélkül a fagyon . . . Tíz-szer is elestem az úton a gyöngeségtől. Ő meg szíjjal ütött, mennem kellett. Csak Zboiszki-ben a kocsmánál pihenhettem egy kicsit, a zsidó meg pálinkát adott.

— Hát minek is hívnak?

— Stern Joszonak.

— Á! Hát te zsidó vagy?

— Persze zsidó.

— Vigyen el az ördög! Ha megölnek is, nem hittem volna szavadról, hogy zsidó vagy, olyan tisztán beszélsz ukránul.

— Hát, uram, falun növekedtem, parasztok között. Pásztor voltam.

— Ugyan hány éves vagy?

— Tizenhat.

— És miért kerültél bajba?

— Oh, uram, én nem tudom!

Azt mondta a zsandár, a gazdám betörésért és lopásért panaszolt be, de Istenemre, én nem loptam semmit. Csak a papirjaimat, igazán csak a papirjaimat!

És siránkozni kezdett, mint a gyermek.

— No-no, halgass, bolond, — mondom — majd elmondasz holnap mindent a bírónak, nekem ahhoz semmi közöm. Most aztán csak aludjál.

— Jaj, uram, azt mondta a zsandár, ezért fölakasztanak! — jajdult föl Jozsko.

— Megháborodtál? — kiáltottam reá. — Nevetséges! Hol hallottad, hogy ilyen bolondságot akasztanak?

— A gazdám meg azt mondta, tíz esztendőre csuknak be.

— No, csak ne félj, valahogy csak megleszen. Most meg aludjál, holnap majd elbeszélgetünk.

Elhallgattunk. Annyi jó ebben a börtönben, hogy úgy alszom itten, mint a nyúl a káposztásföldön.

III.

Másnap aztán jól szemügyre vettük az ujoncot. Nevetni való volt, hogy én tegnap nem tudtam rajta megismerni a zsidót.

Vörös volt. Fülei mellett huncutkák, orra meg úgy meggörbült, akár valami vén héjának; alakja görnyedt, ámbár korához képest nem éppen hitvány. Ha ránéztem, úgy tetszett, mintha tíz lépésről is megéreznék rajta a galíciai zsidó, pedig tegnap, mikor a sötétben megdörgöltük és csak szavát hallottuk, ezt egyáltalán nem is sejtettük.

Rémült tekintettel nézdegélt körül, mint a megrettent egér. Amíg mi még feküdtünk, ő letelepült a sarokban s aztán meg se mukkant.

— No, mi az? Éhes vagy tán? — kértem tőle.

Hallgatott, de mintha még jobban összekuporodott volna.

— Ettél-e valamit tegnap?

— Hát . . . tegnap . . . hogy elindultunk volna, adott a bíróné egy kis levest, meg kenyeret.

— Ahá, most már tudjuk! — mosolyodott el a nadrágos. Adott neki jókora darab kenyeret és a tegnapról megmaradt hust. — Szinte megrezzent szegény. Valamit mondani is akart, de ehelyett köny villant meg a szemében.

És milyen meglepő volt a természete! Jámbor, csöndes, hallgatag, a zsidó önérzetnek minden legkisebb árnyéka nélkül. Nem beszédes, de mikor valamire kértük, pattant, mint a szikra. Valami természetes, olyanvalami paraszti volt a viselkedésében. Amikor a cellá-

ban nem volt mit csinálni — ugyan mi dolgunk is lett volna! — hallgatagon elüldögélt a sarokban, két keze közé fogva a térdeit és csak a szeme fénylett ki a sötétségből.

— No, mond csak el nekünk, miféle rettenetes bünt követtél el, hogy érette akasztófával is fenyegetőzött a zsandár? — kérdezte tőle a nadrágos, mikor már meglátszott, hogy a fiú megnyugodott és magához jött.

— Oh uram, — mondta Jozsko és megremegett egész testében, — hosszú volna elmondani s nincs mit hallgatni. Az igen ostoba história.

— No-no, csak mondd, mi meghallgatjuk. Úgy se tehetünk itt semmi okosabbat, hát meghallgathatjuk az ostoba dolgot is.

— Moskónál növekedtem, a szmerekovai árendásnál, — kezdte Jozsko. — Eleinte együtt játszottam az ő gyerekeivel és Moskót tátenak hívtam, feleségét meg máme-nak. Azt hittem, a szüleim. Nemsokára észrevettem, hogy Mosko a maga gyerekeinek szép ködmönt vett, Moskóné meg minden pénteken fehér inget ad nekik, én meg piszkosan, rongyosan jártam.

Amikor hétéves lettem, libaörzésre fogtak. Moskóné nem kérdezte, hideg van-e, vagy eső, mindennap kiküldött a nyomásra, persze minél kevesebb ennivalóval. Éheztem, nem egy-

szer sírtam a mezőn, de hiába!

A falusi ukrán parasztfiúk jobb szívvel voltak hozzám. Adtak kenyeret, túrót, játékuksba magukhoz eresztettek. Hozzájuk szoktam, lassankint meg helyettesítettem is őket a ludak őrzésében. Elég erős voltam, meg ügyes, így hát az asszonyok maguk kezdték megbizogatni a libák-borjak őrzetével, amikor az ő gyerekeiknek iskolába kellett menniök. Kaptam ezért tőlük meleg ételt, kenyeret, ünnepnapkor meg nem egyszer pár krajcárt is. Moskóné igen fősvény volt, hát még örült is, hogy én otthon enni nem kértem. De mikor a Moskó fiai megtudták, hogy én paraszt-ételt eszem, elneveztek tréflisnek és oldalogtak mellőlem. Eleinte föl se vettem, de nemsokára igen érezhetően vettem észre az ellenszenvet.

Belfert fogadott Moskó a fiaihoz, hogy tőle írni-olvasni tanuljanak. Téli időben történt ez, így hát nekem is volt elég szabad időm. De mihelyest hozzájuk közeledtem, hogy valamit én is tanulhassak, a fiúk azonnal kiáltozni kezdtek, lökdöstek-csipkedtek, végül is nagy rívások közegette jelentették ki anyjuknak, hogy tréflissel együtt tanulni nem fognak. Úgy látom, hogy Moskóné tanította ki őket erre, mert nagyon nem szeretett engem a gonosz lélek, magam se tudom, miért. E miatt azután, mihelyt lármát ütöttek a fiúk,

engem a szobából azzal tuszkolt ki, hogy a tanulás nem nékem való, ők meg szegények, nincsen miből belfert tartaniok olyan koldus számára, mint amilyen én vagyok.

Elsírtam magam, de hát mit csináljak?

Elmengetek a faluba, játszadózom a parasztyerekekkel, vagy óraszám is elnézegetem, mint mesterkednek a gazdák a szekér körül, szán körül. Nem egyszer csapatosan futottunk a kovácshoz, akinek a műhelye a falu szélén volt, ott azután órahosszat elnéztük, hogy folyik a munka. És hogy én voltam a fiúk között a legerősebb, a kovács nem egyszer állított be a fujtatóhoz, kalapácshoz, vagy a köszörűhöz. Milyen boldog voltam én akkor! Hogy sóvárogtam én ilyenkor, hogy ha már a tanulás nem nékem való, bár valami mesterséget tudnék!

Tavasszal megint visszatértem a libákhoz-borjakhoz a mezőre. A szmerekovai nyomás terjedelmes, itt-ott bokrokkal, így hát nem sok futkosásom vala. Leleülök a halmocskára, megfenem a bicskom, fariácsalok, babrálgatok holmi fa-aprósággal, lajtorjával, ekével, boronákkal, kalitkával, szélmalommal, mi-egy-mással. Esztendőre olyan mester vállott belőlem, hogy a falusi gyerekek csuda-látni járogattak hozzám. Kereplőket csináltam a verebek ijesztgetésére buza- és

kenderföldekhez, párját aztán tiz krajcárjával adogattam el.

Rövidesen annyit kerestem, hogy holmi szerszámokra is szert tehettem, vésőt, fúrót, mi egy-mást vehettem. — Egyre nagyobb-nagyobb dolgokba kapogattam, mert igen nagy volt hozzá a kedvem. Amit csak meglátok, mindjárt szeretném meg is csinálni. Télen naphosszat elüldögéltem hol az asztalosnál, hol a kovácsnál, segédkezve a mesterségüket el-eltanulgattam.

Már tizenhat esztendő voltam, de Moskónak esze-ágában sincs, hogy velem valamit csináljon, — fölnevelt pásztornak, többre nem volt gondja. Még csak azt se tudtam, ki volt az apám, miféle származék vagyok. A faluban csak annyit tudtak, hogy Moskó engem valahonnan kicsi koromban elhozott; temondázták, hogy én Moskó valamiféle atyjafiának volnék a gyereke, aki halála után senkit se hagyott rajtam kívül maga után, de az én révemen tisztos vagyunkát, és hogy Moskó mintegy elkaparintotta ezt és magáénak tulajdonította.

— Kár érted Joszkó, — mondogatták nekem nem egyszer a parasztok, — olyan ügyes fiú volnál, mesterségre való, és mi lesz belőled?

— Ugyan mi legyen? mondotam rá. — A falu pásztora leszek.

— Oh, nincsen lelke annak a

Moskónak, hogy úgy nem törődik veled.

— Azt hajtogatja, hogy szegény, nincsen miből, — mondok én.

— Ne higj a vén cigánynak! Van neki pénze szépen, de a maga kölykeinek tartogatja. Téged meg nem tanfított még imádságra sem.

Befellegzett nékem az ilyen beszéd-től. Elkezdtem a magam során törödni.

— Igazán, ugyan mire lyukadhatok ki itt ültömben? Moskónak ingyen-munkát végezni még mindig ráérek. Ha csak valami mesterséget tudnék kitanulni, meg volna legalább a betevő falatom. De hát hogy jussak én itt ahhoz? Hogy szabaduljak meg a Moskótól? Kihez forduljak a nagy világon, mikor azt se tudom, hová való vagyok, ki az apám és van-e valahol familiám?

A mi kocsmánk az útszélen állott. Gyakran néztek be oda a zsandárok, nem egyszer bilincses foglyokat kísérve Lembergbe vagy Zsovkvába. Eleinte borzasztóan féltem ezektől a hatalmas, fenyegető, sötétruhás alakoktól, karabinjuktól és ragyogó kakastollas kalapjuktól. Összekuporodva a kemence szélén, reszkető félelemmel hallgattam nem egyszer, hogyan beszélgetnek Moskóval, vagy a falusi gazdákkal. Rendszerint nekem valami nagyon félelmes dolgokról

beszélgettek, tűzvészről, tolvajokról, csavargókról s ezekben a beszélgetésekben nagyon gyakran hallottam ezt a szót: papírok. „Ha nincsenek papírjai, azonnal letartóztatni.” „Bizony, nézem, de a papírjai nincsenek rendben.” „Ha csak egy jó papirosa lett volna, elengedtem volna”.

— Ugyan miféle papirosok lehetnek azok? — gondoltam nem egyszer, hogy olyan az erejük: darab papiros meg tudja védeni a járókelő embert a karabinos kakastollas zsandártól?

De az ilyen kérdésre nem tudtam feleletet találni, s emiatt annál inkább ijesztett ez a papirosok körül való gondolat. Hogy indulhassak a világba, ha nincsenek papirosaim? Hiszen mindjárt az első lépésen megcsip a zsandár s Isten tudja miféle kínzásra viszen el! Minden tagomban reszkettem erre a gondolatra.

Minél többet gondoltam a Moskótól való szabadulásra, annál gyakrabban jelentek meg szemem előtt azok a papirosok. Sőt álmodtam is papirosokkal, régi, elfakult, nagypecsétes papirosokkal, amik fenyegetően, ráncba szedett arccal nézegettek reám, vagy pedig utálatos, fogatlan szájukkal csúfolódtak velem. — Roppant szerencsétlen voltam én akkor. Minden ember, akit csak megkérdeztem ebben, egyformán erősítette, hogy papirosok nélkül

sem útra kélni nem lehet, sem inasi évekre nem vesz föl engem senki. De hát honnan vegyem ezeket a papirosokat?

A kovács azt tanácsolta, tudakoljam őket Moskónál, apám után okvetlen kellett kapnia valami frást. Az ám, tudakoljam Moskónál! Mintha az olyan könnyű volna, hogy Moskóhoz férközzem. Régebben, amikor még kisebb voltam, jobb lélekkel volt még hozzám; mikor aztán cseperedni kezdettem, egészen a boszorka-felsége kezére adott és majdnem soha egy szót se szólt hozzám. Sőt úgy látszott, oldalgott is én tőlem. Amióta elmond-

ták nekem az emberek, hogy az apám után valami pénz is jutott a kezéhez, szorgosabban kezdettem reá ügyelni; azután észrevettem, hogy ez az én ügyeitem nyugtalanítja őt. Valami nyugtalansággal forgolódott, ha mi néha egyedül maradtunk, mintha csak marná őt valami. — Vajjon mi lenne, — gondolom magamban, — ha olyankor, amikor az aszszony nincsen honn, váratlanul fálnak szorítanám, hát hogyha egyet-mást még meg is tudhatnék tőle? Eltökéltem, alkalomadtán meg is teszem.

(Folytatjuk.)

A németek **FREIE UKRAINA** egyesülete. Hogy mennyire fontosnak tartják a németek az ukrán kérdést politikai és gazdasági nézőpontból, legjobban mutatja fenti című egyesületük. Ennek külön félhavi közlönye is van *Ukrainische Zeitschrift* címmel, szerkesztője dr. Falk Schupp, kiadója pedig I. F. Lehman, München SW 2. Paul Heyse str. 26. A folyóirat célja azon világtörténeti, kulturális és irodalmi események ösmertetése, amelyek az ukrán mozgalommal összefüggenek, avagy reá befolyhatnak; ezenkívül az ukrán terület gazdasági és szociális viszonyairól fog tájékoztatást adni. A folyóiratot évi 16 márkáért nem tagok is megrendelhetik.

A *Freie Ukraina* nemrég küldte szét tagtoborzó meghívóját, amelyet báró *Gelbsattel* lovassági tábornok-elnök, *Lehman* kiadó-pénztáros, és *Falk Schupp* titkár irtak alá. A felhívás így hangzik:

„Igen tisztelt Uraim! A *Freie Ukraina* — az ukrán főlzabadelési törekvések német támogatóinak egyesülete. Minden német hazafinak, aki nemzetünk jövődjének biztosítását öntudattal szolgálni kívánja, igaz kötelessége, hogy ez egyesület munkájában részt vegyen. Sokan fogják fölvetni azt a kérdést: mi az az Ukrania és mi oka van a németnek arra, hogy egy új állam keletkezésével törődjék? Pedig egyebek között ez is a világháború egyik oka, hogy mi németek, államunk megalapítása óta elkövettük azt a mulasztást, hogy nem fordítottunk kellő figyelmet keleti és délkeleti Európa nemzeti kérdéseire, ami pedig elősegítette volna olyan új nemzetéleti források növekedését, amelyek a mi érdekeink szolgálatában állottak volna.

A legnagyobb keleteurópai nemzeti kérdés reánk nézve az orosz gőzhen-gernek ártalmatlanná tétele, amely minket elakart taposni. Ezt a csapást rettentetlen hadseregünk elhárította rólunk, de most már elejébe kell vágni minden efféle

UKRÁNIA ÉS A NÉMETEK

muszka támadás ismétlődésének. Ez pedig csak úgy történhetik meg, ha az elnyomás alól fölszabadítjuk ez ország idegen népeit, amelyek az orosz járom alól európai kultúra felé sóvárognak, és őket természetes szövetségeseinkké tesszük.

Oroszország idegen elemei között legnagyobb a 30 milliónyi ukrán nemzet. Ennek területe a gács-orosz határtól a Fekete-tengerig húzódik el, részben pedig a Kaukázusig. Az ukránok — akiket a muszka gúnyolódva kisorosznak nevez — önálló nyelvvel bíró nép, amely tökéletesen elütő a muszkaétól. *Valamikor Ukránia virágzó nemzeti életet élt saját állami szerveivel.* Nemzeti hőseinek egyike, *Ma-zepa* hetmán, általánosan ösmert történet-tragédiai személyiség; nemzeti költőjük pedig, a fölszabadulási törekvések ujjászülője, *Sevcsenkó Tárász*, a világirodalomnak egyik legkiválóbb alakja. A muszka cárok uralma mérhetetlen károkat okozott ennek az Ukrániának, elfojtotta lélekzetét az anyanyelv tilalmával és Oroszországnak ezt a magtárát és ércgyűjteményét, amely eseng a felvilágosodásért, politikai okokból a sötétség váravá alakította át.

Mindazáltal most, amikor győzelmes hadaink mind tovább-tovább nyomulnak Ukránia szívébe, ez az igen tehetséges és szorgalmas földműves nép fölszabadulását és állami ujjászületését joggal várja. Ebből a célból alakították meg az ukránok az „Ukránia fölszabadításának szövetségét”, amely nemzet-politikai és szociális-gazdasági érdekeiknek képviselője Európa előtt. Álláspontunk most azt követeli tőlünk, hogy ezen erős nemzetnek fölszabadítása által kiszorítsuk az orosz a Fekete-tengertől és elvegyük tőle annak lehetőségét, hogy valamikor is még fenyegethesse millióknak kultúrmunkáját és nemzeti létét: a mienket és a szövetséges török és bolgár nemzetét. Ezenfelül *a szabad Ukránián keresztül vezet a legrövidebb útvonal Berlinből Krakón, Lembergen, Baltán át Odesszába, innen pedig a Perzsa-tengerig és a jövődöbéli vasútig, amellyel közvetlenül szárazföldi úton lehet majd egész Indiáig eljutni.*

A szabad Ukránia iparunk számára közelebb fog kerülni, pedig ez rendkívül értékes terület, amely jórészt helyreütheti azokat a veszteségeinket, amelyeket a világháború okozott. Ezért tehát saját jól fölfogott érdekünkben való dolog, ha az ukrán törekvéseket tőlünk telhetőleg támogatjuk.

Egyesületünk célja megösmertetni a német társadalommal az ukrán nemzetet, történetét, irodalmát és művészeti életét, a tőle lakott területek gazdasági jelentőségét, valamint államisága újraépítésének igyekezeit. Az egyesület, a központi államok kormányainak intézkedéseivel összehangzásban, támogatja az ukránok szervezeteit, amelyeket eddig alkottak s ezután alkotnak, amelyek előkészítik az állami függetlenséget a nem-ukrán kisebbségek (németek, lengyelek, zsidók) jól megérdemelt jogainak figyelembevételével.

Céljainak elérésére egyesületünk Münchenben irodát állított. Olvasóinak rendelkezésére adja az *Ukrainische Zeitschrift*-et, amely őket e történeti fejlődés minden mozzanatáról tájékoztatni fogja. *Tudományos előadások* rendezésével, vetített képek előadásával, *könyvtár és térképgyűjtemény* alapításával az egyesület mindent elkövet, hogy az új állam megérletét megkönnyítse. E célok elérésére a *Freie Ukraina* valamennyi német támogatására számít.”

Ez az egyesület működését már megkezdte, sőt Berlinben fiókot is nyitott.

Cid Weinwurm Antal

első magyarországi
**SOKSZOROSÍTÓ
MŰINTÉZET**

**BUDAPESTI
IV. KÁROLY UTCA 3.
TÉLESON 17.00**
ALAPÍTOTT 1865

*Készít Autotypia Solo
lypica valamint három es
negyvszín nyomásu klsékel*

Magyarországi Képzőművészeti Akadémia
KÖLÖNSZIAIVÁNYAI REPRODUKCIÓI

LANTOS A.

TELEFON
101—67

ANTIQUARIUMA

BUDAPEST, IV.,
MŰZEUM-KÖRÚT 19. I. EM.

Régi irodalom becsesebb és ritkább műveinek nagy raktára, különösen Hungarica. Magyar írók eredeti első kiadásai állandó nagy készlete. Régi képek, metszetek, nyomatok, kéziratok és oklevelek. Könyvjegyzékek havonként jelennek meg; kívánatra ingyen és bérmentve megküldöm. -----

Állandóan vásárolok magas áron, készpénzért egész nagy könyvtárakat egyes régi, ritka könyveket, képeket, okleveleket, rajzokat, metszeteket, nyomatokat, kéziratokat, stb. -----

Keresem megvételre

az alábbi könyveket (igen magas áron). Csak teljes és kifogástalan példányokat és csak az alábbi kiadásokban:

- Balassa Bálint** istenes énekei, bármelyik XVII. sz. kiadását.
Gyöngyösi István munkáit, u. m. Murányi Venus. Kassa, 1664.
— Rózsakoszoru. Lőcse. 1690.
— Porából megéledett Phoenix. Lőcse, 1693.
Tinódi Sebestyén bármilyen munkáját a XVII. századból.
Listi László. Magyar Mars Béts, 1653.
Zrínyi Miklós. Adriai tengernek Syrenaja. Béts, 1651.
— Symboluma. (Ne bánts a magyart.) H. n. 1710.
Csokonai V. Mihály. Diétai magyar muzsa. Pozsony, 1796.
— A szépség ereje a bajnoki szíven. Debreczen, 1800.
— Anakreoni dalok. Béts, 1803.
— Dorottyá. Nagyvárad és Vác. 1804.